

KARA ŞEMSÎ VE FARŞÇA MESNEVÎSİ

Çetin KASKA¹

Öz

Mevlevî şeyhi, şair ve mutasavvıf olan Kara Şemsî'nin Türkçe divanıyla *Tuhfetü'l-Mesnevî* adlı Farsça bir mesnevisi bulunmaktadır. *Tuhfetü'l-Mesnevî*'de 341 beyit yer almaktadır. Büyük çoğunluğu Farsça olan bu beyitlerin içerisinde birkaç tane Arapça beyit de yer almaktadır. Kara Şemsî bu mesnevisinde Allah, peygamberler, dört halife, dua etmenin fazileti, Kerbelâ hadisesi ve orada şehit olanlardan bahsetmiştir. Şemsî hem Farsça mesnevisi hem de Türkçe divanında Mevlânâ ve *Mesnevî*'sinden etkilenmiştir. Şemsî taşrada yetişmesine rağmen güzel ve sade şiirler yazmıştır. Bu makalede Kara Şemsî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verildikten sonra Farsça mesnevisindeki şiirlerden örnekler sunulmakta ve çevrileri yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Kara Şemsî, Farsça şiirler, *Tuhfetü'l-Mesnevî*, Farsça mesnevi

KARA ŞEMSÎ AND PERSIAN MESNEVÎ

Abstract

Kara Şemsî, who is a Mevlevi sheikh, poet and sufi, has a Turkish divan and a Persian mesnevi called *Tuhfetü'l-Mesnevi*. There are 341 couplets in *Tuhfetü'l-Mesnevi*. Among these couplets, the majority of which are Persian, there are several Arabic couplets. In this mesnevi, Kara Şemsî speaks of Allah, the prophets, the four caliphs, the virtue of praying, the Karbala incident and the martyrs there. Şemsî is influenced by Mevlânâ and his *Mesnevi* both in his Persian mesnevi and in his Turkish divan. Although he grew up in the countryside, he wrote beautiful and simple poems. In this article, after giving information about the life and works of Kara Şemsî, the poems from his Persian mesnevi are presented and translated.

Key Words

Kara Şemsî, Persian poems, *Tuhfetü'l-Mesnevi*, Mevlevî, Persian Mesnevi

1 Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi Ed. F. Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü (cetinkaska@hotmail.com)
Gönderim Tarihi: 26.04.2019, Kabul Tarihi: 09.05.2019

Giriş

On dokuzuncu asır şairlerinden olan Kara Şemsî Osmanlı döneminde yaşayıp Farsça mesnevi yazan birçok şairden biridir.² Mevlevî şeyhi olan Kara Şemsî Konya, Bursa, Afyon, İstanbul ve Girit'te bulunmuş ve Mevlânâ'nın Mesnevî'sini talebelerine okutmuştur. Mesnevî'nin bazı beyitlerini nazım olarak Türkçeye tercüme etmiştir. Üç yüz kırk bir beyitlik Tuhfetü'l-Mesnevî adlı Farsça bir mesnevi yazarak tasavvuf, ilahi aşk ve Kerbelâ hadisesine değinmiştir. Kara Şemsî'nin Türkçe divanı ve Farsça mesnevisi 1305'te oğlu Hüseyin Arif tarafında Tuhfetü'l-Mesnevî alâ-Hubbi'l-i Haydarî ve Dîvânçe-i Kara Şemsî adıyla mukaddimesinde Girit mutasarrıfı İbrahim Şerif Efendi ve Girit Kalemî Halim Neyyir Efendi'nin takrizleriyle birlikte yayımlanmıştır.³ Bu makalede Kara Şemsî'nin Farsça mesnevisi ele alınıp incelenmekte ve içindekiler hakkında detaylı bilgiler verilmektedir.

Kara Şemsî

Kara Şemsî'nin asıl adı Kara Abdâl Süleymân Şemsî Dede'dir. Mart 1829'da Konya'da dünyaya gelmiştir. Konya'da arazi sahibi Âşık Osmân Efendi'nin oğludur. Maddi imkânsızlıklar sebebiyle düzenli bir eğitim almamıştır. İlk tahsilini Konya'da yapmış. 1843'te babasının izniyle Konya'daki Şems-i Tebrîzî dergâhına intisap etmiş ve ilk tasavvufi bilgileri Seyyid Emir Şâh Kaygusuz Abdâl'dan almıştır. Şems-i Tebrîzî dergâhında dört yıl dini ilimleri öğrendikten sonra bir süre Abdâl Muhammed Sûdî Dede Efendi'nin hizmetinde bulunmuştur. 1844'te Mevlânâ Dergâhı'nda çilesini tamamlamış, 1849'da Kaygusuz Abdâl'dan hilafetnâme almıştır. Kaygusuz Dede'nin emri üzerine aynı yıl Afyon'a gidip oradaki Sultân Dîvânî Dergâhı'nda dört yıl ilim tahsiliyle meşgul olmuştur. Daha sonra Bursa ve İstanbul'a gidip oradaki kutsal mekânları ve şeyhleri ziyaret ettikten sonra 1855'te Konya'ya geri dönmüştür. Konya'da bir süre Mesnevî dersleri vermiş ve 1857'de evlenmiştir. 1859'da Muhammed Şemseddîn, 1860'da Hasan Hüsnî ve 1864'te Hüseyin Ârif adındaki çocukları dünyaya gelmiştir. 1870'de Horasanî Alî Dede vefat edince Aydın Güzelhisarı Mevlevîhânesi'ne şeyh olarak tayin edilmiştir. Bir süre orada kaldıktan sonra Girit'teki Hanya Mevlevîleri'nden gelen talep üzerine 1872'de Hanya'ya gitmiştir. 1880'de Hanya Mevlevîhânesi'ni inşa

2 Veyis Değirmençay, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013), 23-26.

3 *Türk Ansiklopedisi Cilt 1*, "Abdal, Kara Şemsî" (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968), 29.

etmiş ve orada bir süre ders verdikten sonra 1886'da vefat etmiş ve mevlevîhânenin haziyesine defnedilmiştir.⁴

Şiirlerinde Sem'î, Nûrî, Şemsî, Kara Şemsî, Tûrâbî, Niyâzî, Abdâl ve Kara Abdâl gibi mahlaslar kullanan şairin Tuhfetü'l-Mesnevî alâ-Hubbi'l-Haydarî ve Dîvânçe-yi Kara Şemsî adlı iki eseri bulunmaktadır. Şemsî'nin şiirlerinin konusu ağırlıklı olarak ilahi aşk, tasavvuf ve Mevlevîlik'tir.⁵

Dîvânçe-yi Kara Şemsî

Yetmiş dört şiirin bulunduğu bu Türkçe eserde beş kaside, on bir kıta, kırk altı gazel, bir mesnevî, bir muhammes, üç şarkı, bir semâî ve altı müfred yer almaktadır. Gazellerin konusu genellikle ilahi aşk, tasavvuf, Mevlevîlik ve hikemdir. İlk gazeli Mevlânâ, Mesnevî'sinin ilk on sekiz beytinin manzum Türkçe tercümesidir.

Bişnev în neyden alup söyledim esrâr sana

Tuy ne ârzû-i keş imiş zâr ile ol yâr sana⁶

Kasidelerin konusu tebrik, cülûs, Mevlânâ türbesi, tayin ve bahâriyyedir. Kıtalarda genellikle doğum ve vefatlara düşülen tarihler konu edinilmiştir. Bu eserde toplam yedi yüz beş beyit yer almaktadır.

Tuhfetü'l-Mesnevî alâ-Hubbi'l-Haydarî

Kara Şemsî'nin bu Farsça mesnevisi on üç başlık altında yazılmış olup 341 beyitten oluşmaktadır. Bu mesnevîde herhangi bir mahlas yer almamaktadır. Şemsî Farsçayı çok iyi bilmektedir. Nitekim yazdığı bu mesnevisiyle bunu aşikâr etmiştir. Mesnevisinde Mevlânâ'nın tesiri göze çarpmaktadır. Kendisi *Mesnevî*'yi *Tuhfetü'l-Mesnevî* adlı eserinde övmüş ve *Dîvânçe-yi Kara Şemsî* adlı Türkçe eserinde *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytini manzum olarak Türkçeye çevirmiştir. Şemsî'nin Farsça şiirleri her ne kadar büyük Fars şairlerinin yazdığı şiirlerin seviyesinde değilse de yine de takdi-

4 İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c 5, nşr. Ayşegül Celepoğlu (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2013), 2263-2264; Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, (İstanbul: 1336), 162-64; Değirmençay, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, 622-624; Abdullah Uçman, "Kara Şemsî" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 24, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 366; Ahmet Tanyıldız, "Kara Abdâl Süleymân Şemsî Dede ve Şiirleri Üzerine", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi (Online)* 2, sy. 5 (2016): 180-181.

5 Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, 163.

6 Kara Şemsî, *Tuhfetü'l-Mesnevî Alâ-Hubbi'l-Haydarî ve Dîvânçe-i Kara Şemsî*, nşr., Hüseyin Arif (İstanbul: Maviyan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1305), 26.

re şayan bir seviyededir. *Tuhfetü'l-Mesnevî*'de Arapça kelime ve kalıplar çok fazla yer almış olmasına rağmen dil sade, basit ve akıcıdır. Mesnevide birkaç Arapça beyit de bulunmaktadır.

Tuhfetü'l-Mesnevî "Der Münâcât-i Kâzilhâcât" adıyla anılan bir münacat ile başlar. Otuz iki beyitten oluşan bu bölümde Allah pak, rahim, kerim, bağışlayıcı, affedici, faziletli, lütufkâr, eşsiz, sermedi, rehber, vefakâr, arkadaş, yumuşak mizaçlı olarak tarif edilmiştir. Allah'ın işleri yoluna koyduğu, can, ekmek ve iman verdiği, cennet ve kasır sahibi olduğu belirtilmiştir. Bütün insanların şarabının Allah'ın aşkı olduğu ve bütün insanların o şaraptan mest olduğu ifade edilmiştir. Kısaca bu bölümde Allah'ın bütün "Esmâ-i Hüsnâ"sı tasvir edilmiştir. Bu bölümün sonuna doğru şair Allah'tan af ve mağfiret talep etmektedir. Şemsî bu bölümdeki iki beytinde Mevlânâ'nın Mesnevî'sine övgüde bulunmuştur: Bizim sarhoşluğumuz Mesnevî şarabındandır. Hay huyumuz da onun ezgisidir. Mesnevî âşıkların toplanma meclisidir. Badesi saf ve sarhoşluğu mutlaklıdır.

Bu beyitlerin ilkinin şair Şehriyâr'dan tazmin etmiştir. Bu bölümde zikir ifadesi olan "Allah Allah" ibaresi de sürekli tekrarlanmıştır. Bu bölümde yer alan beyitlerden örnekler ve Türkçe tercümeleri:

در مناجات قاضی الحاجات

ای خدای پاک و بی انباز و یار	دستگیر و جرم ما را در گذار
ای کریم و ای رحیم و سـرمـدی	در گذار از بدسگالان این بدی
دستگیر و رهنما توفیق ده	جرم بخش و عفو کن بگشا گره
گشته پـرآن نامـه ما از شمال	پس زبان از عذر همچو لال لال
نیست ما را غیر فضلت هیچ کس	ای قدیم ذوالکرم فریاد رس

الله الله

ای خدای فضل تو حاجت روا	با تو یاد هیچ کس نبود روا
خود وکیل ماست لطفـت ای دلیـل	مدعا اینست ای نعیم الوکیل
ما نبودیم و تقاضا مان نبود	لطف تو نا گفته ما می شنود
باد ما و بود ما از داد تست	هستی ما جمله از ایجاد تست
ای حکیم کارساز بی ندید	صانع آفاق و این عرش مجید

الله الله

مستی ما از شراب مثنویست	های هوی ما سرود معنویست
مثنوی دارالعیار عاشقیست	باده اش صافی و سکرش مطلقست ⁷

⁷ Kara Şemsî, *Tuhfetü'l-Mesnevî Alâ-Hubbi'l-Haydarî ve Dîvânçe-i Kara Şemsî*, nşr., Hüseyin Arif (İstanbul: Maviyan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1305), 26.

Yüce Allah Hakkında Münacat

Ey pak, benzersiz ve eşsiz Allah, elimizden tut ve cürmümüzü bağışla.

Ey kerim, rahim ve sermedi olan Allah'ım, kötü düşüncelilerden bu kötülüğü esirge.

Ey bize yardımcı olup yol gösteren bizi muvaffak eyle. Cürmümüzü bağışla, bizi affet ve müşkülümüzü hallet.

Kitabımız sol taraftan verildi, ondan dolayı dil özür dilemekten dilsiz gibi lal oldu.

Ey yardıma koşan kerem sahibi kadîm, bize fazilet sahibi Senden başkası yardım edemez.

Allâh Allâh

Ey fazilet sahibi Allah'ım Sen bütün hacetleri giderensin, Senin yanında başka birini yâd etmek reva değildir.

Ey yol gösterici, lütfunun kendisi bize vekildir. Ey güzel dost ve güzel vekil, gayemiz sadece budur.

Biz yoktuk ve taleplerimiz de yoktu. Ama Senin lütfun bizim söylemediklerimizi de duyuyordu.

Varımız yoğumuz Senin vergindendir. Varlığımızın tamamı Senin icadındandır.

Ey görülmeyen işleri dahi yapan Hakîm, Sen bu ulu arşın ve ufukların sanatkârısın.

Allâh Allâh

Bizim sarhoşluğumuz Mesnevî şarabındandır. Hay huyumuz da onun ezgisidir.

Mesnevî âşıkların toplanma meclisidir. Badesi saf ve sarhoşluğu mutlaktır.

“Der Hamd ve Senâ-i Hudâ-yı Te‘âlî-yi İzz ve Celle” adıyla anılan ikinci başlık yirmi üç beyitten oluşmaktadır. Şemsî bu bölümde Allah'ın mekândan münezzeh, güzel iş ve sonsuz rahmet sahibi olduğunu, hediye verdiğini, ezeli, hakîm, kerim, kadir-i mutlak ve nazenin olduğunu ifade etmiştir. Kendisinin yaratılmadığını, rızık, can, göz ve makam verdiğini, Hz. İbrahim'i (as) ateşten koruduğunu, zehri şerbet eylediğini, her türlü ihtiyaçtan münezzeh olduğunu, kemal ve izzetinde noksan bulunmadığını, zeval, firak ve afetten uzak olduğunu belirtmiştir. Kısaca bu bölümde Allah'ın isim ve sıfatlarına değinilmiştir. Allah'ın yeryüzü ve varlıklar üzerindeki tecellisine vurgu yapılmıştır. Bu bölümde yer alan beyitlerden örnekler ve Türkçe tercümeleri:

در حمد و ثنای خدای تعالی عز و حل

آن خدای خوب کار بردبار	هدیه ها را می دهد در انتظار
ناگزیر جمله گان حی قدیر	لایزال و لم یزل فرد و بصیر
رحمت او بی حدست و بی کران	او حکمیست و کریم و مهربان
داد جان و رزق داد و چاه داد	چشم داد و راه داد و چاه داد
جان از و آمد نیامد او ز جان	صد هزاران جان دهد او رایگان
آنچنانکه هست ذات ذوالجلال	قادر مطلق قدیم و لایزال
هست بیچون آن حکیم کردگار	پس ترا با چه و با چونست کار
کس ندانسته به تحقیق و یقین	هیچ گونه ذات رب العالمین
نیست موجودی جز او در کن فکان	ذات او دان در مکیان و لامکیان ⁸

Yüce ve Ulu Olan Allah Hakkında Hamd ve Övgü

Ey güzel iş gören ve sabırlı Allah'ım, gözü yolda olana hediye verirsin.

Şüphesiz ki Sen herkes için kadir, ebedi, kalıcı, eşsiz ve basiretlisin.

Senin rahmetin sınırsız ve sayısızdır. Sen hakîm, kerîm ve yumuşak huylusun.

Can, rızık, makam, göz, yol ve su veren Sensin.

Can Senden geldi, Sen candan değil. Sen bedava yüz binlerce can verensin.

Celal sahibi olan Sensin, kadîm, kadir-i mutlak ve ebedi olan Sensin.

Hâkîm olan Allâh gibisi yoktur. Sen neden hala niçin ve nasıl ile uğraşıyorsun?

Yüce Allah'ın zatını hiç kimse hiçbir şekilde tahkik ederek veya araştırarak bilemez.

Allâh'tan başka yaratıcı yoktur. O'nun zatı mekândan münezzehtir.

“Der Sitâyîş-i Enbiyâ-ı ‘Îzâm ‘Aleyhimu’s-selâm” adlı başlıkla anılan üçüncü bölümde 28 beyit yer almaktadır. Şemsî bu bölümde Allâh’ı övdükten sonra sırasıyla Hz. Âdem (as), Hz. Şît (as), Hz. Nûh (as), Hz. İbrâhîm (as), Hz. İsmail (as), Hz. Dâvûd (as), Hz. Süleymân (as), Hz. Yakûb (as), Hz. Yûsuf (as), Hz. Mûsâ (as), Hz. Cercîs (as), Hz. Zekeriyâ (as), Hz. Yûnus (as), Hz. Yahyâ (as), Hz. Şu’ayb (as), Hz. Eyyûb (as), Hz. Hızır (as), Hz. İlyâs (as), Hz. Îsâ (as) ve Hz. İdrîs’i (as) anıp onların en büyük mucizelerini birer beyitle izah etmiştir. Ayrıca bu bölümde Hz. Meryem’in de adı zikredilmiştir. Bu bölümde yer alan beyitlerden örnekler ve Türkçe tercümeleri:

⁸ Şemsî, Tuhfetü'l-Mesnevî, 9-10.

در ستایش انبیای عظام علیهم السلام

آن خداوندی که از خاک ذلیل	آفرید او شهبازان جلیل
آن سنا برقی که بر ارواح تافت	تا که آدم معرفت زان راه یافت
نوح ازان گوهر چون برخوردار شد	در هوای بحر جان در بار شد
جان ابراهیم ازان انوار زفت	بی حذر در شعله های نار رفت
چونکه اسماعیل در جویش فتاد	پیش دشنه آبدارش سر نهاد
جان داوود از شعاعش کرم شد	آهنی اندر دست بافش نرم شد
انبیاء را تنگ آمد این جهان	چون شهان رفتند اندر لامکان ⁹

Büyük Peygamberlerin Övgüsü Hakkında

Allâh hakir topraktan ulu yürekli süvariler yarattı.

Ruhlara şimşek parıltısı aksedince Hz. Âdem (as) o yol ile marifet buldu.

Nûh (as) o mücevher ile muradına erince, deniz arzusuyla can inciyle doldu.

İbrâhîm'in (as) canı o nurdan dayanıklı hale geldi ve korkmadan ateşin alevleri içinden geçip gitti.

İsmâîl (as) O'nun küçük ırmağına düşünce, O'nun keskin hançerinin önüne başını koydu.

Dâvûd'un (as) canı O'nun ışığı sayesinde kerem sahibi oldu ve el örgüsü içinde demir yumuşacık oldu.

Şahlar ulûhiyet âlemine gidince peygamberlere dar geldi bu cihan.

Dördüncü bölüm "Der Na't-i Pâk-i Habîb-i Hudâ Hazret-i Muhammedü'l-Mustafâ Salavâtullâhî 'Aleyhi't-tahiyyât" adlı bir başlıkla anılmıştır. Bu bölümde 45 beyit yer almaktadır. Şemsî bu bölümde Hz. Muhammed'in (asm) adının bütün peygamberlerin adı olduğunu, ayın onun nuruyla nurlandığını ve onun emriyle iki ayrıldığını, zehri tiryak eylediğini, sadık, sabırlı, emin ve şefaathçi olduğunu, ağaç ve taşların ona selam verdiğini, bulutların ona gölge yaptığını, evin eşığının akıl sahipleri gibi ayrılığına ağladığını, ölülerin onun nefesi sayesinde canlandığını, Sidre-i Munteha'ya çıktığını, putları kırdığını, hem tabip olduğunu hem de normal insanlar gibi hastalandığını belirtmiştir. Kısaca bölümde şair Hz. Muhammed'in (asm) vasıfları, isimleri ve mucizelerini sıralayıp ondan herkesin şefaath istemesini talep etmektedir. Beyitler arasında es-salâtu ve's-selâm ibaresiyle de peygamberimize salavat getirilmektedir. Bu bölümde yer alan beyitlerden örnekler ve Türkçe tercümeleri:

9 Şemsî, Tuhfetü'l-Mesnevî, 10-11.

در نعت پاک حبیب خدا حضرت محمد المصطفیٰ صلوة الله علیه التحیا

نام احمد نام جمله انبیاست	چونکه صد آمد نمود هم پیش ماست
با محمد بود عشق پاک جفت	بهر عشق او را خدا لولاک گفت
چون محمد پاک شد از نار و دود	هر کجا رو کرد وجه الله بود
چونکه دیدی معجز شق القمر	نطق ماه و سنگ و آهو هم نگر
او شفیع و هم شفیق و هم رشید	او امین و صادق القول و سعید
زهر را تریاق بین بر جسم او	دیو را لرزان نگر از اسم او
عقل احمد از کسی پنهان نشد	روح وحیش مدرک هر جان نشد ¹⁰

Allah'ın Habîbî, Pâk Olan Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) Hakkında Na't

Ahmed'in adı bütün peygamberlerin adıdır. Çünkü yüzü geldi doksanı da önümüzdedir.

Karı kocanın pak aşkı Muhammed (asm) ileydi. Onun aşkı için Allah "Sen olmasaydın" demiş.

Muhammed (asm) ateş ve dumandan pak olunca, nereye baktıysa Allah'ın esmasını gördü.

Ayın ikiye ayrılma mucizesini gördüysen, ceylan, taş ve ayın konuşmasına da bak.

O (asm) hem şefaathçi ve şefkatli hem de tecrübelidir. O (asm) emin, doğru sözlü ve kutludur.

Onun (asm) cisminde zehri tiryak olarak gör. Onun (asm) isminden titreyen şeytana bak.

Ahmed'in (asm) akli kimseden saklanılmadı. Ona (asm) gelen vahyin ruhu her cana kanıt olmadı.

Beşinci bölüm "Der Senâ-yı Çehâr Yâr-ı Vefâ Şi'âr-i Hazret-i Ahmed-i Muhtâr" adlı başlıkla yâd edilmiştir. Bu bölümde Peygamber Efendimiz'in (asm) dört halifesi olan Hz. Ebûbekir (ra), Hz. Ömer (ra), Hz. Osmân (ra) ve Hz. Alî'nin (ra) özellikleri sıralanmıştır. Bu kısım 40 beyitten oluşmaktadır. Diğer halifelere nazarla Hz. Alî'den (ra) daha fazla bahsedilmiştir. Ayrıca Hz. Ebûbekir'in (ra) sıddık oluşu ve bunu peygamberimizin tasdik etmesinden, Hz. Ömer'in (ra) adaleti, iyiyi ve kötüyü ayırt etmesinden, Hz. Osmân'ın (ra) iki nura sahibi olmasından ve Hz. Alî'nin (ra) Zûlfikâr adlı kılıcından bahsedilmiştir. Bu bölümde yer alan beyitlerden örnekler ve Türkçe tercümeleri:

¹⁰ Şemsî, *Tuhfetü'l-Mesnevî*, 12-14.

در ثنای چهار بار وفا شعار حضرت احمد مختار

چون ابوبکر آیت توفیق شد	با چنان شه صاحب و صدیق شد
چشم احمد را ابوبکری زده	او ز یک تصدیق صدیق آمده
دید صدیقش بگفت ای آفتاب	نی ز شرق نی ز غربی خوش بتاب
گفت احمد راست گفتی از عزیز	ای رهیده تو ز دنیایی نه چیز
چون عمر شیدای آن معشوق شد	حق و باطل را چون دل فاروق شد
چونکه فاروق آینه اسرار شد	جان پیر از اندرون بیزار شد
گشته اندر شرع امیر المومنین	پیشوای مقتدای اهل دین
چونکه عثمان آن عیان را عین گشت	نور فایض بود و ذوالنورین گشت
حامل دین بود او محمول شد	قابل فرمان بد او مقبول شد
گفت پیغمبر علی را کای علی	شیر حقی پهلوان پر دلی
هفت سر دارد مرین شمشیر تو	تند و تیزش زن بران فرق عدو ¹¹

Seçkin Olan Hz. Ahmed'in (asm) Dört Vefakâr Dostu Hakkında Övgü

Hz. Ebûbekir (ra) için ayet nazil olunca siddîk ve şah oldu.

Hz. Ahmed'in (asm) gözü Hz. Ebûbekir'e (ra) ilâşince, onun siddîk olduğunu tasdik etti.

Sadık olduğunu görünce ey güneş hem doğuda hem de batıda güzel parla dedi.

Ey aciz dünyadan azade olan Ahmed (asm), "O aziz hakkında doğru söyledin" dedi.

Ömer (ra) O maşuka âşık olunca, hak ve batılı ayıran Fârûk adını aldı.

Fârûk (ra) esrar aynasına vakıf olunca, pîrin canı ortalıkta bizar oldu.

Seriat dairesinde halife oldu. Din ehlinin önünde önder oldu.

Osman (ra) feyizli olan o aşikâr çeşmeden beslenince, nurdan feyizlenip iki nura sahip oldu.

Kendisi dini taşıyıp yükledi. Fermanın uygunluğu ona layık görüldü.

Peygamber (asm), Alî'ye (ra) "Ey Alî hakkın aslanısın ve cesur yürekli pehlivansın.

Kılıcının yedi başı vardır, o keskin ve çevik kılıcınla düşmanın başını kes."

"Der Medh-i Ashâb-i Gozîn Rıdvânullâhi Te'âlâ 'Aleyhim Ecma'in" adlı başlıkla başlayan altıncı bölümde Peygamber Efendimiz'in (asm) sahabeleri övülmüştür. Şemsî sahabelerin Hz. Nûh'un (as) gemisi gibi olduğunu, her kim onlara el uzatırsa kurtulacağını beyan etmiştir. Bu bölümde altı beyit bulunmaktadır. Bu bölümde yer alan beyitlerden örnekler ve Türkçe tercümeleri:

11 Şemsî, Tuhfetü'l-Mesnevî, 14-15.

در مدح اصحاب گزین، رضوان الله تعالی علیهم اجمعین

ما و اصحابیم چون کشتی نوح	هر که دست اندر زند یابد فتوح
کشتی نوحیم در دریا که تا	رو نگردانی ز کشتی ای فتا
این چنین فرمود آن شاه رسول	که منم کشتی درین دریای کل
آشنا هیچست اندر بحر روح	نیست آنجا چاره جز کشتی نوح ¹²

Seçkin Sahabeler Hakkında Övgü

Bizvesahabelerimiz Nûh'un (as) gemisigibiyiz. Herkimonlara eluzatırsakurtuluşa erer.

Denizdeki Nûh'un (as) gemisiyiz, ey gençlik gemiden yüzünüzü çevirmeyin.

Öncü peygamber şöyle buyurmuş; Bu külli denizde gemi olan benim.

Ruh denizinde tanıdık hiç kimse yoktur. Orada Nûh'un (as) gemisinden başka çare yoktur.

Yedinci bölümde “Der Sitâyîş-i Evliyâ-yı Kirâm Kadesellâhu Ervahahum” adlı başlık altında beyitler sıralanmıştır. Kara Şemsî bu bölümde Allah'ın yüz yirmi dört bin peygamber gönderdiğini, onlar gidince yerine evliyaların geldiğini belirtmiştir. Ayrıca evliyalar önünde Hz. İsmail (as) gibi başı eğip mutlu ve mesut bir şekilde can verilmesi gerektiğini, evliyaların toprağıyla gözü aydınlatanların sonu ve başı görebileceklerini, evliyalardan uzak olan kişinin Allah'tan da uzaklaşacağını, bir süre evliyalarla sohbet etmenin yüz yıl rıyasız ibadet etmekten daha evla olduğunu, elden geldiğince evliyalardan yüz çevrilmemesini ve bu konuda mücadele edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Şemsî bu bölümde Hasan-ı Basrî, Bayezîd-i Bistâmî, Cüneyd-i Bağdâdî, Ma'rûf-i Kerhî, Bîşr-i Hafî, İbrâhîm b. Edhem, Şefîk-i Belhî, Zünnûn-i Mısrî, Ahmed er-Rıfâî, Şems-i Tebrîzî, Selâhaddîn Zerkûb, Hüsâmeddîn Çelebî, Şem'un, Burhâneddîn Muhakkık-i Tirmîzî ve Mevlânâ'nın adlarını zikretmiştir. Kırk üç beyitten oluşan bu bölümde yer alan beyitlerden örnekler ve Türkçe tercümeleri:

در ستایش اولیا کرام قدس الله ارواحهم

صد هزار و اربع و عشرین هزار	انبیای حضرت پروردگار
چونکه رفتند انبیا از این جهان	اولیا قائمقام آن شان
در عیان خواهی صلاح الدین نمود	دیده هارا کرد بینا و گشود
یک زمانی صحبتی با اولیا	بهتر از صد ساله طاعت بی ریا
هر که خواهد همنشین خدای	اونشیند در حضور اولیا
جهد میکن تا توانی ای کیا	در طریق انبیا و اولیا
همچو اسماعیل پیشش سر بنه	شاد و خندان پیش فیضش جان بده ¹³

¹² Şemsî, *Tuhfetü'l-Mesnevî*, 16.

¹³ Şemsî, *Tuhfetü'l-Mesnevî*, 16-18.

Kerem Sahibi Evliyâlar Hakkında Övgü

Allah yüz yirmi dört bin muhterem peygamber gönderdi.

Peygamberler bu cihandan gidince, onların yerine evliyalara vekil tayin edildi.

Aşikâr bir şekilde Selâhaddîn'i görmek istiyorsan gözlerini aç ve bak.

Bir süre evlîyalarla sohbet etmek, riyasız yüz yıl ibadet etmekten evladır.

Her kim Allah ile birlikte olmak istiyorsa, evliyaların huzurunda bulunsun.

Enbiya ve evliyaların yolunda ey kimse elinden geldiğince çaba sarf et.

İsmail gibi başını önüne koy, mutlu ve mesut onun feyzinin önünde can ver.

Sekizinci bölüm "Der Sibteyn-i Resûl-i Sakaleyn" adıyla anılmıştır. On üç beyitten oluşan bu bölümde Peygamber Efendimiz'in (asm) torunları olan Hz. Hasan (ra) ve Hz. Hüseyin (ra) övülmüştür. Bu bölümde yer alan beyitlerden örnekler ve Türkçe tercümeleri:

در ستایش سبطین رسول الثقلین

چشم شان افتاد اندر عین عین	نی حسن پیدا شد آنجانی حسین
آن یکی از هر جان کرده نثار	وان سر افکنده به راهش مستوار
آن در میدان سخی را لایقست	جان سپردن خود سخای عاشقست ¹⁴

Peygamberimizin Torunlarının Övgüsü Hakkında

Gözleri pınara takıldı ama orada ne Hasan (ra) ne de Hüseyin (ra) bulundu.

Onlardan biri zehirlenerek can verdi ve diğeri mest bir şekilde yolunda başını feda etti.

Cömertlik meydanına layık olan şey canını veren aşığın cömertliğidir.

Dokuzuncu bölümde "Der Vak'a-yı Dilsûz-i Kerbelâ ve Mezemmet-i Yezîd-i Pelîd" adlı başlık altında beyitler dizilmiştir. Kara Şemsî bu bölümde Aşûrâ günü, Kerbelâ hâdisesi, Hz. Hüseyin (ra) ve akrabalarının çektiği zulmü anlatmış ve bu hadisenin yaşamasına neden olan Yezîd ve Şimr'e lanet okumuştur. Bu acıklı hadiseyi kör gözler ve sağır kulakların bile görüp duyduğunu, bütün Müslümanların bu can yakıcı hadiseyi üzüntüyle karşıladığını ve bu hadise karşısında gülen insanın bile ağladığını ifade etmiştir. Otuz yedi beyitten oluşan bu bölümde yer alan beyitlerden örnekler ve Türkçe tercümeleri:

14 Şemsî, Tuhfetü'l-Mesnevî, 18.

در وقعه دلسوز کربلا و مذمت یزید بلید

روز عاشورا نمی دانی که هست	ماتم جانی که از قرنی بهست
پیش مومن ماتم آن پاک روح	شهره تر باشد ز صد طوفان نوح
چشم کوران آن خسارات را بدید	گوش کزان این حکایت را شنید
آن یزیدی کرده از راه انحراف	او کشان از فعل خود بر خود مصاف
نیکوان رفتند سنتها بماند	و ز لئمان ظلم و لعنت ها بماند
رحمت الله آن عمل را در فنا	لعنت الله این عمل را در قفا ¹⁵

Acıklı Kerbelâ Hadisesi ve Kirli Yezîd'e Lanet Hakkında

Aşure gününün var olduğunu bilmiyor musun? Yüzyıl can matemi çekilse sezadır.

Müminin nazarında o pak ruhlu matem yüz Nûh tufanından daha meşhurdur.

Kör gözler hasarları gördü. Sağır kulaklar bu hikâyeyi işitti.

Yoldan sapan Yezîd kendisiyle birlikte savaş meydanına davranışlarını da getirdi.

İyiler gittiler ama iyi huyları kaldı. Alçaklardan zulümler ve lanetler kaldı.

Vefakâr işler yapanlara Allah rahmet etsin, kötü işleri tasarlayanlara Allah lanet etsin.

“Der Tenbîh-i Gâfilân ve Mersiye-yi Şehîdân” başlığını taşıyan onuncu bölümde Kerbelâ’da şehit düşenler için mersiye ve gâfiller için uyarıcı beyitler söylenmiştir. Kara Şemsî Kerbelâ hadisesinin küçümsenmemesini, orada vefat edenlerin dinin hükümdarı ve şehit olduklarını ifade etmiştir. Yirmi bir beyitten oluşan bu bölümde yer alan beyitlerden örnekler ve Türkçe tercümeleri:

در تنبيه غافلان و مرثيه شهيدان

هين مرو گستاخ در دشت بلا	هين مران کورانہ اندر کربلا
چونکہ ایشان خسرو دین بوده اند	وقت شادی شد چو بگسستند بند
تلخ نبود پیش ایشان مرگ تن	چون روند از چاه زندان در چمن
سوی شادروان دولت تاختند	کنده و زنجیر را انداختند
مقصد صدق و جلیس حق شده	رسته زین آب و گل آتشکده ¹⁶

Gafilleri Uyarma ve Şehîdlere Mersiye Hakkında

Sakın, edepsiz bir şekilde gitme Belâ ovasına. Sakın, gözü kapalı atını sürme Kerbelâ’da.

Çünkü onlar dinin padişahıydılar. Mutluluk zamanı bir ip gibi dağıldılar.

¹⁵ Şemsî, *Tuhfetü'l-Mesnevî*, 18.

¹⁶ Şemsî, *Tuhfetü'l-Mesnevî*, 20.

Onlar nazarında can vermek acı değildi çünkü zindan çukurundan çimene gidiyorlardı.

Devlet otağına doğru atlarını sürdüler. Zincir ve prangalarını attılar.

Dostluk ve arkadaşlığın maksadı hak oldu. Bu su ve balçıktan Zerdüş tapınağı eşerdi.

“Fazîlet-i Giryê Berâ-yı Vak’a-yı Dilsûz-i Şehîdân-i Kerbelâ” adını taşıyan on birinci bölümde Kara Şemsî, Kerbelâ’da şehit düşenler için ağlamanın faziletine değinmiştir. Şemsî ağlamanın en büyük sermaye ve Allah’ın rahmetine vesile olduğunu, ağlayan kimsenin sebepsiz yere güleceğini, Allah’ın gözyaşını kan ile eşdeğer tuttuğunu ifade etmiştir. 11 beyitten oluşan bu bölümde yer alan beyitlerden örnekler ve Türkçe tercümeleri:

فضیلت گریه برای وقعه دلسوز شهیدان کربلا

باش چون دولاب چشم تر	تا ز صحن جانت بر روید حضر
گریه و زاری قوی سرمایہ یست	رحمت کلی قوی تر دایه یست
بهر گریه آدم آمد بر زمین	تا بود گریان و نالان و حزین
که برابر می نهد شاه مجید	اشک را در فضل با خون شهید
با تضرع باش تا شادان شوی	گریه کن تا بی سبب خندان شوی ¹⁷

Kerbelâ Şehîdlerinin Acıklı Hadisesi için Ağlamanın Fazileti

Canının sahneden Hızır ortaya çıkana kadar gökyüzü gibi gözyaşı dök.

Ağlamak ve inlemek en kuvvetli sermayedir. Külli rahmet daha kavi bir bakıcıdır.

Ağlamak için insan dünyaya geldi ve olduğu sürece ağlayacak, inleyecek ve hüzünlenecek.

Yüce Allah gözyaşını fazilet bakımında şehidin kanyla eş değer tutar.

Mutlu olmak için sürekli yakarıшта bulun, sebepsiz gülmek için ağla.

“Der Senâ-yı Şuhedâ-yı Kerbelâ” adlı başlığı taşıyan on ikinci bölümde Kara Şemsî Kerbelâ’da şehit düşenlerin vasıflarını sıralayıp onlara övgüde bulunmuştur. Bütün ümmet-i Muhammed’in bu acıklı hadiseden haber olduğunu, şehitlerin siddîklar, âlimler ve ermişlerden sonra geldiğini ifade etmiştir. On dokuz beyitten oluşan bu bölümde yer alan beyitlerden örnekler ve Türkçe tercümeleri:

¹⁷ Şemsî, *Tuhfetü'l-Mesnevî*, 21.

در ثنای شهدای کربلا

ای امام چشم روشن الصلا	چشم روشن باید اندر پیشوا
بعد ازان ابـدال رب العالمین	پس شهیدان و سرفرازان دین
از دهان آدمی خوشین مشام	هم پیام حق شنیدن هم سلام
اینچنین فرمود دارای جهان	خالق و پروردگار انس و جان
در دمی صـور گـویی اصـلا	بر جهید ای کشته گان کربلا
الصلا گفتیم ای اهل رشاد	کاین زمان رضوان در جنت گشاد ¹⁸

Kerbela Şehitleri Övgüsü Hakkında

Ey aydınlık gözlü imam haydi, aydınlık gözlü öncü olmalı.

Allah'ın ermiş kullarından sonra şehitler ve din önderleri gelmektedir.

Güzel kokulu bir insanın ağzından hem Allah'ın mesajını hem selamını dinledi.

Dünya sahibi, can ve insanın yaratıcısı ve ilahi şöyle ferman etti;

Sûra üflenilip "haydi" denildiği zaman ey Kerbelâ şehidleri sıçrayın.

Ey kurtuluş ehli "haydi" dedik. Rıdvan cennetin kapısını açtı.

Tuhfetü'l-Mesnevî "Der Tazarru' ve Duâ" adlı başlıkla son bulmaktadır. Bu bölümde Kara Şemsî sırları bilen, iyi sözlü, ayıpları saklayan, rahim, kerim, ıslah edici, lütufkâr, can, saadet, ilim, kuvvet, akıl ve fikir ihsan eden ve kıyamet gününü yaratan Allah'ın sıfatlarını sayıp kendisinden af ve mağfiret talep etmektedir. Ayrıca Allah'ın hem kâfir hem Müslümanın işini yoluna koyduğunu, ihtiyarı bizim elimize verdiğini, dualara icabet ettiğini ve kendisinin Evvel, Ahir, Zahir, Batın olduğu vurgulanmıştır. Yirmi üç beyitten oluşan bu bölümde yer alan beyitlerden örnekler ve Türkçe tercümeleri:

در تضرع و دعا

ای خدای رازدان و خـوش سـخن	عیب بد ز ما پنهان مکن
هم دعا از تو اصابت هم ز تو	ایمنی از تو مهابت هم ز تو
عقل و فهم فکر ما را داده ای	در تن ما نور جان بنهاده ای
هم تو دادی از کـه روز ازل	قوت و علم و سعادات عمل
کارساز مومن و کافر توویی	اول و آخر و باطن و ظاهر توویی
ره تو دادی و دلیل و رهنما	تا به نور تو نباید ره به ما ¹⁹

Yakariş ve Dua Hakkında

Ey sırlara vakıf ve güzel sözlü olan Allah, kötü ayıbı bizden saklama.

Dua Senden, isabet Senden, eminlik Senden, muhabbet Sendendir.

¹⁸ Şemsî, Tuhfetü'l-Mesnevî, 21-22

¹⁹ Şemsî, Tuhfetü'l-Mesnevî, 22-23.

Akıl ve anlama yetisini bize verdin, vücudumuza can nurunu koydun.

Ezel gününü yaratan, kuvvet, ilim ve salih ameller veren Sensin.

Kâfir ve Müslümanın işini yoluna koyan Sensin, Evvel, Âhir, Zâhir ve Bâtın Sensin.

Yolu, delili verip rehberlik yapan Sensin. Senin nurun sayesinde yol bize görünmektedir.

Sonuç

Mevlevî şeyhi olan Kara Şemsî, Mevlânâ ve *Mesnevî*'sinden etkilenmiştir. Kara Şemsî Türkçe divan ve Farsça mesnevi yazacak kadar Türkçe ve Farsçaya hâkimdir. *Tuhfetü'l-Mesnevî*'de işlenen en önemli konuların başında Kerbelâ hadisesi gelmektedir. Şemsî'nin Farsça şiirleri dil ve edebiyat yönünde sade ve basit olmasına karşın zor Arapça ibare ve kalıpları içerisinde barındırmaktadır. *Tuhfetü'l-Mesnevî*'de kullanılan üslup sebk-i Irakî'dir. Şemsî divan ve tasavvuf edebiyatlarının tesirine kapılarak manzumeler yazan mutasavvıf bir şairdir. *Tuhfetü'l-Mesnevî* münacat, na't, methiye ve mersiyelerden ibarettir.

Kaynakça

1. Değirmençay, Veyis. *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013.
2. Ergun, Sadeddin Nüzhet, *Türk Şairleri*. 1. İstanbul: 1936.
3. İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. 5. Nşr., Ayşegül Celepoğlu. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2013.
4. Kara Şemsî. *Tuhfetü'l-Mesnevî alâ-Hubbi'l-Haydarî ve Dîvânçe-i Kara Şemsî*. Nşr., Hüseyin Arif. İstanbul: Maviyan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1305.
5. Tanyıldız, Ahmet. "Kara Abdâl Süleymân Şemsî Dede ve Şiirleri Üzerine". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi (Online)* 2, sy. 5 (2016): 180-190.
6. *Türk Ansiklopedisi*. 1. "Abdal, Kara Şemsî". İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968.
7. Uçman, Abdullah, "Kara Şemsî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24: 366. Ankara: TDV Yayınları. 2001.